Bağdat'ı ele geçiren Besâsîrî (Zilhicce 450/ Ocak 1059) buralarda Fâtımî halifesi adına hutbe okuttu. Olayların sevk ve idaresinde önemli rol oynayan ve Bağdat'ın zaptından sonra Kahire'ye dönen Müeyyed-Fiddîn başdâî (dâi'd-duât) tayin edildi. 453'te (1061) kısa bir süre Vezir Abdullah b. Müdebbir tarafından Suriye'deki Remle'ye sürgün edilmesi dışında ölümüne iki ay kalıncaya kadar bu görevini sürdürdü. Bu müddet içinde Dârülhikme'nin (Dârülilim) başkanlığını da üstlendi. Burada bir yandan verdiği derslerle devlet adamlarının ve dâîlerin yetişmesini sağlarken bir yandan da Fâtımî davetinin problemleriyle ilgilendi. Yetiştirdiği âlimlerden Yemen dâîsi Kadı Lemek b. Mâlik onun yanında beş yıl kalarak öğrenim gördüğü için Müeyyed, Yemen İsmâilî davetinin mânevî babası sayılmıştır. Hayatını Fâtımîler'e hizmete ve İsmâilî davetinin yayılmasına vakfeden Müeyyed-Fiddîn Kahire'de öldü ve Fâtımî Halifesi Müstansır-Billâh'ın bizzat kıldırdığı cenaze namazından sonra Dârülhikme'de defnedildi.

Döneminin önemli âlimleri arasında gösterilen, pek çok ilim dalında yetkili, münazaralarda kuvvetli deliller ortaya koyan ve yüksek ikna kabiliyetiyle dinleyenler üzerinde büyük etkiye sahip olan Müeyyed-Fiddîn, içlerinde Lemek b. Mâlik ve Nâsır-ı Hüsrev'in de bulunduğu çok sayıda talebe yetiştirmiş, birçok dâî İsmâiliyye akaidini ve felsefenin temel prensiplerini kendisinden öğrenmiştir. Onun nübüvvet, imâmet, akaid, fıkıh, felsefe, siyaset ve nasların te'vili konularında Dârülhikme'de verdiği derslerine zaman zaman halifenin de katıldığı bilinmektedir. Müeyyed, temel düşüncelerinde ve özellikle âyetlerin bâtınî yorumunda İsmâilî âlimlerinden Kādî Nu'mân ve Mansûrü'l-Yemen'in (İbn Havşeb) fikirlerinden yararlanmıştır.

Eserleri. 1. *el-Mecâlisü'l-Müʾeyyediyye.* Müeyyed'in başdâî olduğu dönemde Dârülhikme'de verdiği 800 dersin (meclis) notlarından derlenen sekiz ciltlik bir kitaptır. Müeyyed'in en büyük eseri kabul edilen ve İsmâilî ilim ve kültürünün ulaştığı seviyeyi gösteren bu çalışma, pek çok felsefî ve teolojik problemin tartışılması yanında Ebü'l-Alâ el-Maarrî'nin vejeteryanizm konusundaki yazışmalarını da içermektedir (bu yazışmaların İngilizce tercüme ve tahlili için bk. D. S. Margoliouth, "el-Ma'arri's Correspondence on Vegetarianism", *JRAS* [1902], s. 289-302). Çok sayıda yazma nüshası bulunan eserin (Poonawala, *Biobibliography of Ismāʿīlī Literature,* s. 106) I ve III. ciltleri Mustafa Gālib (Beyrut 1974, 1404/1984), I. cildi ayrıca Hâtim Hamîdüddin (Bombay 1395/1975) ve tamamı M. Abdülgaffâr (Kahire 1414/ 1994) tarafından yayımlanmıştır. Hâtim b. İbrâhim el-Hâmidî eseri konularına göre düzenleyerek *Câmiʿu'l-ḥaḳāʾiḳ* adıyla özetlemiş, bu eserin yayımını Muhammed Abdülkādir Abdünnâsır gerçekleştirmiştir (Kahire 1975). Müeyyed-Fiddîn'in bazı derslerinin İngilizce tercümeleri, Muscati ve Moulvi'nin *Life and Lectures of the Grand Missionary al-Muayyad fi al-Dīn al-Shīrāzī* adlı eserinde bulunmaktadır (Karaçi 1950, s. 78-183). Aşırı Şiî görüşleriyle tanınan İbnü'r-Râvendî'ye nisbet edilen *Kitâbü'z-Zümürrüd*'den bazı bölümler Paul Kraus tarafından *el-Mecâlisü'l-Müʾeyyediyye*'den derlenerek neşredilmiştir ("Beiträge zur Islamischen Ketzergeschichte: das Kitab al-Zumurrud", *Rivista degli Studi Orientali,* XIV [1934], s. 93-129, 335-379). **2.** *Sîretü'l-Müʾeyyed Fiddîn (Müzekkirâtü dâʿî duʿâti'd-devleti'l-Fâṭımiyye el-Müʾeyyed Fiddîn).* 429-450 (1038-1058) yılları arasında Fars, Irak ve Mısır'daki içtimaî ve siyasî hayatı ele alan eser özellikle Kahire'de halifenin sarayındaki ortamı eleştirmekte, vezirler ve devlet adamlarının şahsî menfaatlerine yönelik faaliyetlerini, halifenin iyi niyetini istismar etmelerini ve devletin bu dönemde içine düştüğü sıkıntıları ortaya koymakta, aynı zamanda müellifin otobiyografisini de içermektedir. Müeyyed'in söz konusu olayların içinde bizzat bulunması ve bir kısmını güvenilir kişilerden nakletmesi esere Fâtımî tarihi için önemli bir kaynak olma özelliği kazandırmaktadır. Birçok nüshası günümüze ulaşan bu çalışmayı (Poonawala, *Biobibliography of Ismāʿīlī Literature,* s. 107) bir mukaddime ilâvesiyle Muhammed Kâm 1949) ve Ârif Tâmir (Bey mıştır. Dâî İdrîs İmâdü *aḫbâr* adlı eserinde *Sîre* tılar vardır (VI, 329-359) *ʾeyyed Fiddîn.* İmamların İsmâilî davetini yayma konusundaki çabalarını şiirlerle anlatan ve Fâtımî akaidine dair çok sayıda işaret, remiz ve terim ihtiva eden bir kasideler mecmuasıdır (nşr. Muhammed Kâmil Hüseyin, Kahire 1949). **4.** *ed-Devḥa.* İsmâiliyye'ye muhalif fırkaları reddetmek, akaidle ilgili konuları açıklamak ve Fâtımî-İsmâilî tarzına uygun te'vil esaslarını öğretmek amacıyla yazılmış manzum bir risâledir (nşr. Ârif Tâmir, Beyrut 1403/ 1983).

Müeyyed-Billâh'ın diğer eserlerinden bazıları şunlardır: *Risâle fi'l-İbtidâ ve'l-intihâ, Risâletü nehci'l-hidâye li'l-mühtedîn (Tuḥfetü'l-müsterşidîn), el-Mesâʾilü's-sebʿûn (el-Mesâʾil ve'l-ecvibe), İşbâtü'l-imâme, Şerḥu'l-meʿâd, el-Mebdeʾ ve'l-meʿâd, el-Mesâʾil, Risâletü'ş-şecere fî tekrîri devri's-setr, el-Maḳāmâtü'l-işnâʿaşere li-yevmi ʿarefe, Teʾvîlü'l-ervâḥ.* Müeyyed-Fiddîn, Kādî Nu'mân b. Muhammed'in *Esâsü't-teʾvîl* adlı eserini Büveyhî Hükümdarı Ebû Kâlîcâr için *Kitâb-ı Bünyâd-ı Teʾvîl* adıyla Farsça'ya tercüme etmiştir (Poonawala, *Biobibliography of Ismāʿīlī Literature,* s. 106-109).

BİBLİYOGRAFYA :

Müeyyed-Fiddîn, *Sîretü'l-Müʾeyyed-Fiddîn* (nşr. M. Kâmil Hüseyin), Kahire 1949, tür.yer.; a.mlf., *el-Mecâlisü'l-Müʾeyyediyye* (nşr. Mustafa Gālib), Beyrut 1404/1984, I, III, tür.yer.; Müstansır-Billâh el-Fâtımî, *es-Sicillâtü'l-Müstanṣıriyye* (nşr. Abdülmün'im Mâcid), Kahire 1954, s. 180-181, 202; Yâkūt, *Muʿcemü'l-üdebâʾ*, III, 176-213; Makrîzî, *el-Ḫıṭaṭ*, I, 460; İdrîs İmâdüddin, *ʿUyûnü'l-aḫbâr ve fünûnü'l-âs̱âr* (nşr. Mustafa Gālib), Beyrut 1404/1984, VI, 329-359; İsmâil b. Abdürresûl el-Üceynî, *Fehresetü'l-kütüb ve'r-resâʾil* (nşr. Ali Naki Münzevî), Tahran 1344 hş./ 1966, s. 40-41, 88, 173-175, 202-203, 204; W. Ivanow, *A Guide to Ismaili Literature,* London 1933, s. 47-49; a.mlf., *Ismaili Literature,* Tahran 1963, s. 45-47; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 326, 714; Jawad Muscati – A. M. Moulvi, *Life and Lectures of the Grand Missionary al-Muayyad fi al-Dīn al-Shīrāzī,* Karaçi 1950, s. 3-77, 78-183; Hüseyin b. Feyzullah el-Hemdânî, *eş-Şuleyḥiyyûn ve'l-ḥareketü'l-Fâṭımiyye fi'l-Yemen,* Kahire 1955, s. 261-265; a.mlf., "The History of Ismāʿīlī Daʿwat and it's Literature during the Last Phase of the Fatimid Empire", *JRAS* (1932), s. 129-135; a.mlf., "Müeyyed-fi'd-Din", *İA*, VIII, 786; Ismail K. Poonawala, *Biobibliography of Ismāʿīlī Literature* (ed. T. Joseph), Malibu 1977, s. 103-109; a.mlf., "al-Muʾayyad fi'l-Dīn", *EI²* (İng.), VII, 270-271; Ârif Tâmir, *Târîḫu'l-İsmâʿîliyye,* London 1991, III, 207-217; Farhad Daftary, *The Ismāʿīlīs: Their History and Doctrines,* Cambridge 1992, s. 144, 205, 209-210, 213-218, 226, 227, 336, 337, 637-638; Pervin Peerwani, "Ismaili Exege-

ABDURRAHMAN EFENDİ, Müeyyedzâde

bk. MÜEYYEDZÂDE ABDURRAHMAN EFENDİ

Osmanlı âlimi.

MÜEYYEDZÂDE ABDURRAHMAN EFENDİ

(ö. 922/1516)

Osmanlı âlimi.

Safer 860'ta (Ocak 1456) Amasya'da doğdu. Babası şehrin tanınmış ailelerinden Divriklizâdeler'e mensup, Kâzerûniyye şeyhlerinden Şemseddin Müeyyed Çelebi'nin oğlu Alâeddin Ali Çelebi'dir. Dedesinden dolayı Müeyyedzâde lakabı ile tanındı. Bazı kaynaklar onun nesebinin İran'da Kâzerûniyye tarikatı kurucusu Ebû İshak

Kâzerûnî'ye (ö. 426/1035) kadar dayandığını bildirmektedir (Kınalızâde, I, 318; *İA*, VIII, 786). Müeyyedzâde'nin anne tarafından dedesi olduğunu söyleyen Âşık Çelebi de ailenin aslen İran'dan geldiğini belirtmektedir (*Meşâirü'ş-şuarâ*, vr. 260ª, 262ª). Hüseyin Hüsâmeddin Yasar, Müeyyedzâde'nin büyük dedesi Yâr Ali Çelebi'nin, Ebû İshak Kâzerûnî diye meşhur olan Mevlânâ Şeyh Şemseddin Müeyyed Çelebi'ye damat olduğunu bildirmektedir (*Amasya Tarihi*, III, 144). Abdurrahman Efendi Amasya'da babası sayesinde iyi bir tahsil gördü. Yâkut Paşa Zâviyesi şeyhi olan babası Amasya valiliğine gönderilen Şehzade Bayezid'in (II. Bayezid) nişancısı olunca (865/1461) Müeyyedzâde gençlik yıllarında Şehzade Bayezid ile tanışma fırsatı buldu ve yakınları arasına girdi. Bu sırada Amasya'da tanınmış bir şair olan Mihrî Hatun ile gönül ilişkisi olduğu söylenmekteyse de kaynakların çoğunda bunun temiz bir sevgiye dayandığı ve Mihrî Hatun'un daha çok Sinanpaşazâde İskender Çelebi'ye ilgi duyduğu belirtilmektedir (Âşık Çelebi, vr. 128ª; Latîfî, s. 320; *İA*, VIII, 305; *DİA*, XXX, 37). Şehzade Bayezid'in içki ve eğlenceye alıştırılmasında Müeyyedzâde'nin önemli etkisinin olduğu şeklinde kendisini çekemeyenlerin Fâtih Sultan Mehmed'e yaptığı şikâyet neticesinde padişah tarafından şehzadenin hasekisi Hızırpaşazâde Hacı Mahmud'la birlikte idamına ferman çıkarıldı. Ancak ferman henüz Amasya'ya ulaşmadan bundan haberdar olan Şehzade Bayezid'in yardımı ile o sırada Memlükler'in elinde bulunan Halep'e kaçtı (884/1479). Ardından Şîraz'a giderek Celâleddin ed-Devvânî'den icâzet aldı. Orada Hâfız-ı Acem ile tanıştı ve onunla dostluk kurdu (*DİA*, XV, 80). Dönüşünde Devvânî'nin eser ve görüşlerinin Osmanlı sahasında yaygınlaşmasında etkili oldu.

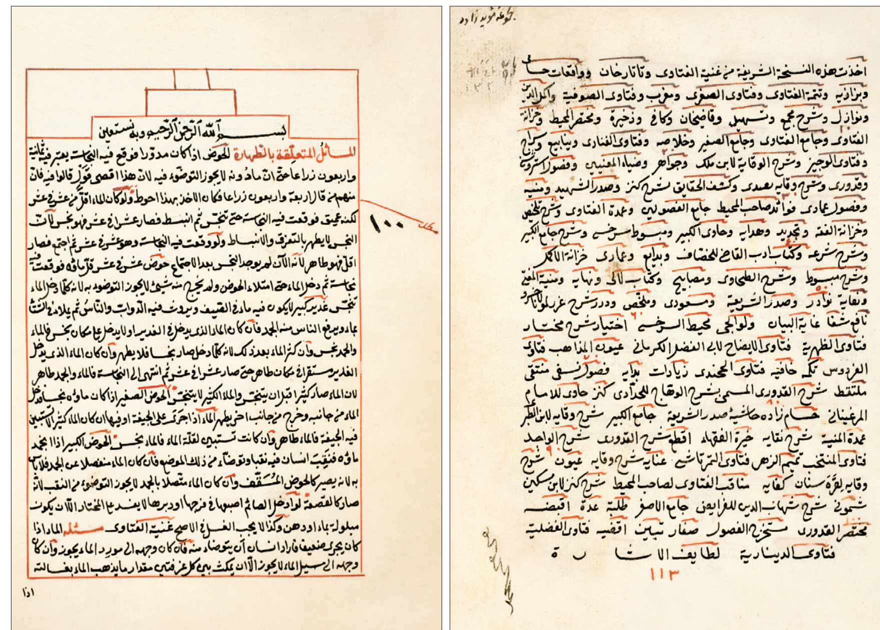
Fâtih Sultan Mehmed'in vefatı üzerine Şehzade Bayezid tahta çıkınca önce Amasya'ya döndü (Ramazan 888 / Ekim 1483), bir müddet sonra da İstanbul'a geldi. Hâfız-ı Acem de Osmanlı ülkesine geldiğinde Müeyyedzâde'nin çevresine girmiş ve onun vasıtasıyla vazife almıştır (*a.g.e.*, a.y.). Abdurrahman Efendi Kalenderhâne Medresesi'nde ders vermeye başladı. 17 Rebîülevvel 891'de (23 Mart 1486) Kestelî'nin kızı ile evlendiği gün Efdalzâde Hamîdüddin Efendi'nin yerine Sahn-ı Semân Medresesi müderrisliğine tayin edildi. 899'da (1494) Îsâ Fakih'in vefatıyla boşalan Edirne kadılığına gönderildi. Rebîülevvel 907'de (Eylül 1501) Anadolu ve dört yıl sonra Hacıhasanzâde Efendi'nin vefatı üzerine de Rumeli kazaskeri oldu.

Şehzade Selim taraftarı yeniçerilerin Sultan Ahmed yanlısı devlet adamlarına karşı başlattıkları hareket sırasında konağı Tâcizâde Câfer Çelebi'nin konağıyla birlikte yağma edildi. Yeniçerilerin baskısı neticesinde Rumeli kazaskerliğinden azledildi (917/1511), ardından emekliye ayrıldı. Yavuz Sultan Selim'in tahta geçmesinden sonra Karaferye kadılığına ve daha sonra tekrar Rumeli kazaskerliğine tayin edildi (919/1513). Bir yıl sonra padişahın talebi üzerine Çaldıran seferine katıldı. Dönüş yolunda bir grup devlet erkânı arasında yapılan değişiklikler sırasında ikinci defa azledildi (920/1514). Kısa bir süre sonra da vefat etti (15 Şâban 922 / 13 Eylül 1516) ve Eyüp Sultan Türbesi hazîresine defnedildi. Kaynaklar Müeyyedzâde'nin beş oğlu ve bir kızı olduğunu bildirmektedir (*İA*, VIII, 790).

Yavuz Sultan Selim, Müeyyedzâde'nin fazilet ve kemalini zikrettikten sonra, "Ne yazık ki son zamanına yetiştik" diyerek onun değerini ifade etmiştir (Âşık Çelebi, vr. 261ª; Uzunçarşılı, II, 277). Kemalpaşazâde, Ebüssuûd Efendi, Hâfız-ı Acem, Zâtî ve Necâti Bey gibi birçok âlim ve şairi himayesine alan Müeyyedzâde onların yetişmesine vesile olmuştur. Nitekim Kemalpaşazâde, tarihini onun etkisi ve II. Bayezid'in emriyle yazmış, Necâti Bey de kendisine bir kaside takdim ederek divanını onun adına tertip etmiş ve mukaddimesinde onu övmüştür (*Necâtî Beg Divanı*, s. 10, 110; ayrıca bk. neşredenin girişi, s. XVII; İpekten, s. 52, 139). Zâtî ise Anadolu Kazaskeri Müeyyedzâde ile Nişancı Câfer Çelebi'nin ihsanları sayesinde geçindiği için mansıb istemediğini belirtmiştir (*a.g.e.*, s. 52). Çeşitli tezkirelerde birçok şiirine yer verilerek şiir ve inşâda mahir olduğu, "Hâtemî" mahlası ile üç dilde (Arapça, Farsça ve Türkçe) şiir yazdığı belirtilmekteyse de divanına rastlanamamıştır. Onun bazı önemli şahısların vefatına söylediği ta'miyeli tarihleri de değerlidir.

Müstakimzâde, Müeyyedzâde'nin Şehzade Bayezid'in Amasya valiliği sırasında nedimleri arasında bulunan Şeyh Hamdullah Efendi'den hüsn-i hat öğrendiğini bildirmektedir (*Tuhfe*, s. 249). Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde mevcut (Veliyyüddin Efendi, nr. 2304) Nasîrüddîn-i Tûsî'ye ait *Taḥrîru Uṣûli Öḳlîdis* adlı eserin Müeyyedzâde tarafından Şîraz'da istinsah edildiği başındaki kayıttan anlaşılmaktadır. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan (III. Ahmed, nr. 1584) İbn Sînâ'nın *el-Mebdeʾ ve'l-meʿâd*'ı da yine onun tarafından istinsah edilmiştir. Ayrıca kaynaklarda Müeyyedzâde'nin 7000 ciltlik bir kütüphanesi olduğu bildirilmektedir. Bu

Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi'nin *Mecmaʿu'l-fetâvâ (Müeyyedzâde Cöngü)* adlı eserinin unvan sayfası ile ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa, nr. 100)

rakam o günün şartlarına göre hayli mübalağalı bulunsa da Müeyyedzâde'nin önemli miktarda kitabı olduğu anlaşılmaktadır. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde kayıtlı bir deftere göre (nr. D 9291/1-2) Yavuz Sultan Selim, Müeyyedzâde'nin vefatından sonra dağılan kitaplarının bir araya getirilerek tesbit edilmesini istemiş, sayım sonucunda 2112 kitabı olduğu görülmüştür. Ayrıca defterin sonundaki ifadelerden Müeyyedzâde'nin kıymetli kitaplarının Yavuz Sultan Selim'in saraydaki özel kitaplığına alınmış olabileceği anlaşılmaktadır (Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 37-38).

Eserleri. Müeyyedzâde'nin çoğu müsvedde ve risâleler halindeki eserleri şunlardır: **1.** *Mecmaʿu'l-fetâvâ (Mecmûʿatü İbni'l-Müʾeyyed, Müeyyedzâde Cöngü).* Eserin kütüphanelerde değişik adlarla çok sayıda nüshası bulunmaktadır (meselâ bk. Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 1240; Hüsrev Paşa, nr. 100). *el-Fetâvâ* (Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 376; İbrâhim Efendi, nr. 519; Damad İbrâhim Paşa, nr. 718), *Mecmûʿatü'l-mesâʾil* (Süleymaniye Ktp., Damad İbrâhim Paşa, nr. 653), *el-Mesâʾilü'l-münteḫabe fi'l-fetâvâ* (bir kısmı, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 1191), *Muʿînü'l-ḳuḍât* (bir parçası, Süleymaniye Ktp., Erzincan, nr. 53) ve *el-Mecmûʿatü'l-fıḳhiyye* de (bir kısmı, Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1151) eserin farklı tertipteki nüshaları olup bunlarda daha çok muâmelât konularına yer verilmiştir. **2.** *Risâle fî taʿẓîmi'n-nebî* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1713). **3.** *Terġîbü'l-lebîb.* Burhâneddin el-Merginânî'nin *el-Hidâye*'sinin şerhi niteliğinde hacimli bir eserdir. Yazma nüshaları üzerinde (Süleymaniye Ktp., Damad İbrâhim Paşa, nr. 624, Esad Efendi, nr. 947; Nuruosmaniye Ktp., nr. 2038; Köprülü Ktp., nr. 691; Beyazıt Devlet Ktp., Umumi, nr. 2736, Veliyyüddin Efendi, nr. 1521) müellifiyle alâkalı bilgi bulunmadığından eserin Müeyyedzâde'ye aidiyeti şüpheli görülmektedir (*İA*, VIII, 789). **4.** *Risâle fi'l-cüzʾi'lleẕî lâ yetecezzeʾ* (Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 5414). **5.** *Risâle fi'l-mevcûdâti'l-ḫâriciyye.* Eserde varlıklar ve mahiyetleri gibi kelâm, felsefe ve mantık konularına temas edilmektedir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1161). **6.** *Risâle fî ḥalli'ş-şübühâti'l-ʿâmme* (Süleymaniye Ktp., Çorlulu Ali Paşa, nr. 304).

Müeyyedzâde'nin diğer eserleri de şunlardır: *Risâle fî naḳżi'l-vużûʾ* (Süleymaniye Ktp., Bağdatlı Vehbi Efendi, nr. 2029/1); *Risâle fi'l-ḥac* (Molla Lutfî'nin *Risâle müteʿalliḳa bi-âyeti'l-ḥac* adlı eserine reddiyedir; bk. *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, I, 860; *DİA*, XXX, 255); *Risâle fî ḥikmeti't-taḥrîr* (Süleymaniye Ktp., Kasidecizâde Süleyman Sırrı, nr. 710); *Risâle fî müşkilâti mesâʾili ʿilmi'l-ferâʾiż* (Köprülü Ktp., nr. 1596); *Ḥâşiye ʿalâ Ḥâşiyeti Mîr Ebi'l-Fetḥ ʿalâ Şerḥi Âdâbi'l-ʿAḍudî* (Adudüddin el-Îcî'nin *Âdâbü'l-baḥs* adlı eserine Mîr Ebü'l-Feth Muhammed'in yaptığı hâşiyenin hâşiyesidir; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3027).

BİBLİYOGRAFYA :

Necati Bey, *Necatî Beg Divanı* (nşr. Ali Nihad Tarlan), İstanbul 1963, s. 10, 110, ayrıca bk. neşredenin girişi, s. XVII-XIX; Sehî, *Tezkire* (Kut), s. 125-127; Taşköprizâde, *eş-Şeḳāʾiḳ*, s. 290-294; Âşık Çelebi, *Meşâirü'ş-şuarâ*, vr. 127b-128b, 260a-262a; Latîfî, *Tezkire*, s. 238-239, 320; Kınalızâde, *Tezkire*, I, 318-325; *Keşfü'ẓ-ẓunûn*, I, 41, 857, 860, 886; II, 1606-1607; Müstakimzâde, *Tuhfe*, s. 249-250; *Sicill-i Osmânî*, III, 310; *Amasya Târihi*, III, 144; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, 243, 246, 248, 277, 591, 600, 614, 662-664, 670; Şevket Rado, *Türk Hattatları*, İstanbul, ts. (Yayın Matbaacılık), s. 57; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 35-36, 64, 458, 466, 476; a.mlf., "Devlet Adamları Vasıfları ve Tarihimizde Bilgin Devlet Adamları", *İTED*, IV/3-4 (1971), s. 26; a.mlf., "Müeyyed-zâde", *İA*, VIII, 786-790; Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II*, s. 37-40; a.mlf., "Mihri Hatun", *DİA*, XXX, 37; Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, İstanbul 1996, s. 48-49, 52, 62-63, 65, 138-141, 172-173, 175; Abdülkadir Karahan, "Mihrî Hatun", *İA*, VIII, 305; Th. Menzel, "Muʾayyad-zāde", *EI²* (İng.), VII, 272; "Abdürrahman Hâtemi", *İst.A*, I, 160; "Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi", *TDEA*, VI, 464; Ömer Faruk Akün, "Hâfız-ı Acem", *DİA*, XV, 80-81; Orhan Şaik Gökyay – Şükrü Özen, "Molla Lutfî", *a.e.*, XXX, 255.

HASAN AKSOY

MÜEYYEDZÂDE ABDÜLKADİR

(bk. ABDÜLKADİR ŞEYHÎ EFENDİ).

MÜEYYİDE

Dinî hükümlerin ve sosyal düzen kurallarının yaptırımı.

Sözlükte "kuvvetli ve dayanıklı olmak; güç, kudret" anlamlarındaki **eyd** kökünden türetilmiş olup "güçlendiren, pekiştiren" mânasına gelen ve Türkçe'de **yaptırım** kelimesiyle karşılanan müeyyide, genel olarak "kişinin belli bir biçimde davranması veya davranmaması halinde karşılaşacağı sonuç ve bunu bilmenin sağladığı zorlayıcı yahut itici güç" demektir. Sosyal düzen kuralları bakımından müeyyide bir normun içerdiği talebin ihlâli durumunda karşılaşılacak sonucu ifade eder. Hukuk terimi olarak müeyyide hukuk normuna göre olması gerekenin ihlâline tertip edilen sonucu belirtir. Bir başka anlatımla hukuktaki müeyyideler, buyurucu nitelikteki aslî hukuk kurallarına itaate zorlayan veya itaati sağlamada pekiştirme rolü üstlenen tedbir hükümleridir. Tabiatı gereği toplum halinde yaşama ihtiyacı duysa da insanın benliğinde yer alan, kendi istek ve menfaatlerini öne çıkarma eğilimi başkalarının haklarının ihlâline yol açan ve toplumsal hayatın düzen içinde yürümesini tehlikeye sokan önemli bir etken olduğundan hukuk kurallarının korunması ve işlerliği için zorlayıcı önlemler alınması kaçınılmaz olmuş, bu da hukuktaki müeyyidelerin kural olarak caydırıcı nitelik taşımasını gerekli kılmıştır. Ancak caydırıcılığın sadece cezalandırma şeklinde anlaşılması ve bazı yazarlarca yapıldığı gibi müeyyide kavramının cezaya indirgenerek takdim edilmesi isabetli olmaz; zira ceza niteliği taşımayan butlân gibi müeyyideler de hukuka uygunluğu sağlamada önemli bir görev ifa etmektedir. Öte yandan hukuka aykırı hareketleri önlemede, hukuk düzenince konan müeyyideler yanında fertlerin bazı mânevî duygulara ve erdemli davranma iradesine sahip olmaları ve toplumun medeniyet seviyesinin yüksekliği gibi etkenlerin de önemli rol oynadığı bilinmektedir. Yine, hukuk düzenine ait müeyyidelerin sadece devlet gücünden destek aldığı düşünülmemelidir; bazan kamuoyundan gelen tepkiler daha şekilsiz olsa bile daha etkili birer yaptırım işlevi görür.

Hukukî ilişkileri düzenleyen kurallar hukuk normu olma noktasında birleşse de amaçları bakımından aslî ve koruyucu nitelikte olmak üzere iki gruba ayrılır. Esasen hukukun temel gayesini gerçekleştirmeye yönelik olan hükümler bazı ahlâk ilkeleri ve toplumsal değerlerin hukuk normuna dönüşmesinden ibarettir. Ancak bunların işlerlik kazanabilmesi birtakım koruyucu hükümlerin varlığını gerekli kılar. Meselâ adam öldürme ve hırsızlık fiillerinin yasaklanması, söz konusu ilke ve değerleri hukuk düzleminde dile getirme anlamı taşımakla birlikte bu yasağın işletilebilmesi için yine hukuk kuralı formunda, fakat tedbir içerikli hükümlere ihtiyaç vardır. Bu suçların önlenebilmesi için öngörülen cezaların uygulanması başlı başına bir amaç olmadığı gibi bu uğurda konan hükümler de aslî hükümler değildir. Adam öldürme, hırsızlık vb. fiillerin değişik türlerine ne gibi karşılıklar verileceği hususunda pek çok ayrıntılı düzenlemeye ihtiyaç bulunduğu dikkate alınırsa ceza hukuku alanındaki normların çoğunun aslî